

PRIRODA I UPOTREBA KOLOKACIJA: PRIMJERI IZ TEHNIČKOGA ENGLESKOG JEZIKA

Ivana Špiranec*

Tehničko veleučilište, Zagreb

Interes za kolokacije s lingvističkoga aspekta potaknuo je mnoge na pokušaje što preciznijeg definiranja tog pojma, kao i na pokušaj davanja objašnjenja zašto se i kako značenje određene riječi mijenja kako ta riječ uspostavlja različite kolokacijske veze. Prema Iviru, riječi imaju svoj prototipni ili jezgreni značenjski potencijal koji poprima konkretno značenje kada se nađe u kolokacijskom odnosu. U ovom radu to će biti potkrijepljeno primjerima iz nastave tehničkoga engleskog jezika, a posebna pozornost dana je i pridjevima *electric / electrical* te njihovim kolokatima.

Ključne riječi: kolokacije, tehnički engleski

ŠTO SU KOLOKACIJE?

Riječi u rečenicama i diskursu uspostavljaju međusobne sintagmatske veze i odnose te pri tome prolaze kroz određene semantičke procese. Jedna od veza koje se na taj način uspostavljaju je kolokacijska veza. Pojam kolokacije upućuje na susmještaj (prema latinskom *com „zajedno“ + locare „smjestiti“*), odnosno supojavljivanje ili kombiniranje riječi u sintagmatskom nizu. (Ivir 1992/1993:181)

Mnogo je primjera iz prakse koji upućuju na to da je pojam kolokacija potrebno osvijestiti kod studenata. Kada je skupini studenata dan zadatak da prevedu kolokacije: debela knjiga ili kratki rok, u većini slučajeva odgovor je bio: *a fat book*, a short/ small deadline**. Očito je da se radi o neovjerenim kolokacijama, a ovjerene bi bile *a thick book, a tight deadline*. Takvi razlozi nagnali su me na pomnije sagledavanje prirode i upotrebe kolokacija kroz primjere iz općega i tehničkoga jezika.

PRISTUPI U PROUČAVANJU KOLOKACIJA

Kako je vrlo teško i zapravo nemoguće navesti sve kolokate pojedine riječi, navodim samo neke od njih za pridjev *thick*: *thick cable, thick walls, thick slice of bread, thick book, thick hair, thick forest, thick fog, thick odour of perfume*. Neovjereni primjeri su *thick person** ili *thick animal**.

Pogledajmo sada što prethodno navedene kolokacije uistinu znače:

* Ivana Špiranec, Tehničko veleučilište, Zagreb, tel: 01/6226-492, mob: 091/588-6334, e-mail: ivana.spiranec@zg.htnet.hr

A thick cable is the one of large diameter.

Thick walls are walls with surfaces of relatively great distance apart, the same is valid for *a thick slice of bread*.

A thick book is a book which has a lot of pages.

Thick hair is made up of large number of hairs.

Thick forest is the one which has many trees.

Thick fog is dense fog which makes it difficult to see through.

Thick odour has heavy or dense quality.

Može se zaključiti da pridjev *thick* poprima različita značenja u različitim kolokacijskim vezama, no ako pokušamo objasniti zašto je to tako, nailazimo na niz zapreka.

Firth klasificira kolokacije na: *general or usual collocations, more restricted technical or personal collocations* te definira *značenje* na sljedeći način: „The use of the word *meaning* is subject to general rule that each word when used in a new context is a new word” (Firth 1951:190).

Također kaže: „There are only limited possibilities of collocation with preceding adjectives” te pravi razliku između pojmove „meaning by collocation and contextual meaning” (Firth 1951:195).

Je li moguće da kolokati ulaze u veze s riječima bez ikakva značenja, kako to tvrdi Firth? Je li rješenje u onome što kaže Joos, a to je da riječi ulaze u kolokacijske veze s jednim preciznim značenjem do kojega dolazimo eliminacijom ostalih značenja nekih riječi? (Ivir, 1992-1993).

Ivir nudi prihvatljivije rješenje. On kaže da riječi imaju svoj prototipni ili jezgreni značenjski potencijal koji poprima konkretno značenje kada se nađe u kolokacijskom odnosu (Ivir & Tanay 1976, Ivir 1988).

Tako i pridjev *thick* ima svoje nespecificirano prototipno značenje koje se realizira u različitim kolokacijskim vezama poprimajući različita, specificirana značenja koja su u skladu s govornikovim poimanjem izvanjezične stvarnosti (Ivir, 1992-1993).

Ako prevedemo redom prethodno nabrojane kolokacije, dobivamo sljedeće: kabel većeg promjera, debeli zidovi, debela šnita kruha, debela knjiga, gusta kosa, gusta šuma, gusta magla, težak miris parfema.

Vidimo da pridjev *thick* ima različita kolokacijska ostvarenja u hrvatskome jeziku: debeo, gust, težak. Podsjetimo da, iako nabrojani hrvatski ekvivalenti imaju različita ostvarenja i značenja, prema Iviru njihov prototipni značenjski potencijal i u engleskom i u hrvatskom jeziku ostaje nepromijenjen (Ivir, 1992-1993).

U nastavku ću pokušati potkrijepiti ovu teoriju primjerima kolokacija iz općega i tehničkoga engleskog jezika.

KOLOKACIJE I PREVOĐENJE

raw, adjective

Pridjev *raw* može stajati uz opće imenice: *raw eggs*, *a raw recruit*, *raw hands*, *a raw night*, ali isto tako i uz tehnički pojam pa tako imamo *raw material*.

Raw eggs mogu biti sirova, ali i nedovoljno kuhana jaja, a stvarno značenje proizlazi i ovisi o izvanjezičnoj realnosti govornika.

A raw recruit je neiskusan, nevjesta novak, za razliku od *raw hands*, što prevodimo izgrebane / krvave ruke.

A raw night je vlažna / hladna večer, a *raw data* su neobrađeni podaci.

Raw material prevodimo: sirovi / neobrađeni materijal.

to waste, verb

U hrvatskome jeziku kažemo da netko *rasipa* novac, *trati* vrijeme ili *uludo troši* snagu, dok bi na engleskome jeziku sve ove glagole izrazili istim glagolom - *waste*: *to waste money*, *waste time*, *waste strength*, *waste breath*.

U tehničkoj terminologiji imamo pojam *to waste energy*, što prevodimo „*ne iskoristiti energiju učinkovito*“ koji odgovara engleskoj definiciji istoga pojma u jednojezičnom rječniku „*the amount of energy which is not used efficiently*“. Dakle, u nedostatku hrvatskoga ekvivalenta ovdje smo kolokat preveli opisno.

serviceable, adjective

Serviceable aircraft na hrvatski jezik prevodimo = *avion u voznom stanju*, *serviceable machine part* = *trajan dio stroja*, a *serviceable system* = *uporabljiv sustav*.

Ako pokušamo navedene pojmove pojasniti na engleskom jeziku, dobivamo sljedeće:

- *serviceable aircraft* = aircraft which can be of service, which is functional
- *serviceable system* = a system which fulfills its function adequately, which is still usable
- *a serviceable machine part* = a machine part which can be repaired and doesn't need to be replaced in case of failure.

Na primjeru pridjeva *serviceable* i glagola *waste* očito je da u nedostatku ekvivalenta za određeni pojam hrvatski jezik pribjegava opisnom određenju pojma, koji odgovara engleskoj definiciji istoga, a ide u prilog teorijama da je poimanje određenog kolokata jednako u oba jezika, a samo su ostvaraji različiti.

mechanical, adjective

Promotrimo li, nadalje, primjere *mechanical energy*, *mechanical device*, *mechanical genius*, *mechanical engineer* i *mechanical movement* uočit ćemo da taj pridjev nosi posve

različito značenje u kombinaciji s različitim kolokatima. Promatrajući samo površinsku strukturu to nije uočljivo, ali kada definiramo pojmove jasno je da pridjev *mechanical* na različit način određuje imenice uz koje stoji.

Tako se u prvom primjeru radi o vrsti energije koja se generira radom, a razlikuje se od toplinske za koju je potreban izvor iz koje ćemo dobiti toplinu ili kemijske koja kemijskom reakcijom generira energiju, no *mechanical movement* nema veze s time i odnosi se na *automatski pokret*.

Pridjev *mechanical* u primjeru *mechanical device* također označava nešto posve drugo od *mechanical genius* ili *mechanical engineer* što je vidljivo iz primjera:

- *mechanical energy* is energy generated when some work is being done
- *mechanical device* is a device functioning by mechanical principles
- *a mechanical genius* - describes a person who has good knowledge of machines
- *mechanical engineer* describes a person who deals with the design, construction and use of machines
- *mechanical movement* describes an automatic, non-spontaneous movement.

operating, adjective

Slično je i s primjerima *operating costs*, *operating instructions* and *operating table or room*. Operacijski stol je stol na kojem se obavlja operacija, kao i u engleskome jeziku: *a table on which an operation is performed*. No pogledajmo što se zbiva s ostalim primjerima.

Operating costs prevodimo kao *troškove stavljanja u pogon*, a *operating instructions* kao *upute za rukovanje*. Budući da nema ekvivalenta na hrvatskome, upotrijebili smo opisne definicije koje se poklapaju s engleskim: *the amount of money needed to operate machines / instructions on how to use or operate machines*.

Iz navedenih je primjera uočljivo da hrvatski jezik ima više ostvaraja za poimanje nečega, što je u engleskome jeziku izraženo pridjevom *raw* (*sirov, nedovoljno kuhan, neiskusan, izgredan / krvav / hladan / vlažan, neobrađen*), pridjevom *serviceable* (*uporabljiv, trajan*), glagolom *waste* (*rasipati, potratiti, uludo trošiti*) ili pridjevom *mechanical* (*mehanički, strojarski*) za što, dakako, postoje i obrnute situacije.

Hrvatski primjeri kolokacija: *inženjer elektrotehnike i električna gitara* imaju u engleskome jedan ekvivalent za dva različita ostvarenja u hrvatskom jeziku: *electrical engineer / electric guitar*, no ne zaboravimo da se i na hrvatskome i na engleskom, zapravo, misli na isto.

To je jasnije ilustrirano primjerima pridjeva *mechanical* i *serviceable*, gdje je nekome tko nije izvorni govornik potreban jednojezični rječnik kako bi preciznije definirao pojам, jer se iz površinske strukture ne može izvući zaključak. Usporedimo li tada definicije tih pojmovova

s onim hrvatskim, potvrđuje se da govornici engleskoga, jednako kao i hrvatskoga, misle na isto, ali to drugačije leksikaliziraju, što je naravno primjenjivo i na ostale jezike.

Ovu teoriju, naravno, podupiru još mnogi drugi primjeri koje je nemoguće iznijeti u ovom radu, a svi oni još jednom dokazuju Ivirovu teoriju o prototipnom ili jezgrenom značenju koje se ne mijenja prevođenjem pojmoveva iz jezika u jezik radilo se o općoj ili tehničkoj terminologiji.

Jednaki značenjski potencijali samo su drukčije ostvareni na različitim jezicima, a činjenica da postoji više primjera opisnih denotacija pojmoveva u hrvatskome jeziku nego u engleskome, svjedoči o bogatstvu engleskoga leksika.

Iako ne posežemo uvijek za dubinskom strukturu, jer to nije nužno kada značenje lako zaključujemo iz površinske, ona je potrebna u slučajevima kada nam površinska struktura ne nudi očigledna rješenja.

U tu svrhu neophodni su takvi jednojezični rječnici koji bi uspjeli pokazati kako se prototipno značenje izraženo u jednom jeziku izražava u drugome jeziku, zatim, kako se to nespecificirano značenje specificira u prvome i drugome jeziku te kako se kolokacije razlikuju među jezicima. Takav bi rječnik korisniku pružio infomaciju o ispravnoj upotrebi kolokacija, kao i uvid u funkcioniranje semantičkih sustava obaju jezika i kontrastivnih razlika među njima (Ivir, 1992-1993:187).

SPECIFIČNOST PRIDJEVA ELECTRIC / ELECTRICAL

Za hrvatski pridjev *električni* u engleskome jeziku imamo dva moguća ekvivalenta: pridjeve *electric* i *electrical* koji se javljaju uz različite kolokate. Glavni je problem definirati pravilo koje bi objasnilo zašto kažemo *electric*, a ne *electrical plug*, i upravo suprotno - *electrical equipment*, a ne *electric equipment*.

Pokušajmo definirati te pridjeve na engleskome i hrvatskom jeziku te usporediti njihove definicije, kako bismo uočili sličnosti i različitosti koje bi možda pojasnile postojanje tih razlika.

Električni uređaji su uređaji koji se za svoj rad koriste električnom energijom, baš kao i *električni štednjak* za razliku od plinskoga, dok *električni generator* generira električnu energiju.

Electrical appliances use electricity to do work.

An electric cooker is also a device which uses electricity as opposed to a gas cooker which needs gas to function.

An electric generator is a device which generates or produces electricity.

Navedeni primjeri samo potvrđuju da pridjevi *electric* / *electrical* imaju jednak značenjski potencijal u hrvatskome i engleskom jeziku, ali u engleskome imamo dva različita ostvarenja: *electric*, *electrical* za hrvatski ekvivalent *električni*, no ne daju nikakva rješenja zašto je tomu tako.

Pogledajmo i popis nekih drugih kolokata pridjeva *electrical* i njihove hrvatske ekvivalente:

electrical - *transformer, appliances, machinery, equipment, energy, attraction, form,*

component, engineer.

Hrvatski prijevod bio bi: *električni transformator, električna mašinerija, električni uređaji, električna energija, električna privlačnost, električni oblik, električna komponenta, elektrotehnički inženjer.*

Ako usporedimo *electrical engineer* i *electrical appliances* s hrvatskim ekvivalentima: *električni uređaji* i *inženjer elektrotehnike*, uviđamo da hrvatski jezik pravi razliku između *električnih uređaja* i *inženjera elektrotehnike*, dok u engleskome ta distinkcija nije dovela do dva različita ostvaraja pridjeva, već imamo samo jedan - *electrical*, iako je njihov značenjski potencijal i u engleskome i u hrvatskome jednak.

Ipak, ostaje otvoreno pitanje: zašto umjesto *electrical* nemamo *electric*?

Pridjev *electric*, a ne *electrical* pristaje uz sljedeće kolokate: *electric motor, electric field, electric current, electric light bulb, electric arc, hydroelectric plant, electric circuit, electric generator*; a isto tako imamo: *electric shock, electric storm, electric blanket, electric fence, electric guitar, electric shaver, electric cooker, electric clock*.

Na prvi pogled čini se gotovo nemoguće uočiti pravilnost, a rješenje ne nude niti rječnici. *Oxford Advanced Genie* navodi da se *electric* odnosi na pojmove koji su vezani uz struju, koji je koriste ili proizvode, a za pridjev *electrical* navodi da se koristi s općim imenicama i stvarima „*which are concerned with electricity*”. Ta je definicija previše općenita i neodređena.

Primjerice, *electrical appliances* su uređaji koji su povezani s električnom strujom, ali još točnije, oni koriste električnu struju da bi obavili rad, a tom definicijom Hornby definira uporabu pridjeva *electric*. Kao što vidimo, granica kada se upotrebljava *electric*, a kada *electrical*, nejasna je i često su definicije jednoga pojma primjenjive i na onaj drugi.

Ako krenemo od teze da su kolokati koji se upotrebljavaju uz pridjev *electrical* općenitiji pojmovi, stvari, ipak, počinju biti jasnije.

Primjeri *electrical appliances / equipment / energy / attraction / form* ponašaju se u skladu s definicijom. Poteškoće na prvi pogled nastaju s kolokatima *transformer* i *engineer*, ali preciznije definiranje tih pojmove rješava problem.

Electrical transformer ima više funkcija, pa tako može transformirati visokonaponsku u niskonaponsku struju, ali i prenositi određene signale za razliku od pojma *electric generator* koji iz mehaničke energije generira električnu, što mu je jedina funkcija.

Electrical transformer je, dakle, ipak puno općenitiji od *električnoga transformatora*, ali i, primjerice:

- *electric cooker* - a device which uses electricity to generate heat
- *electric generator* - a device which transforms mechanical energy into electrical
- *electric arc* - a device which is used for melting in the process of welding
- *electric light bulb* - a device which uses electricity to produce lighting

- *electric motor* - a device which generates electricity from mechanical work
- *hydroelectric plant* - a plant which produces electricity out of water
- *electric field* as opposed to magnetic field
- *electric current* as opposed to river current
- *electric field* as opposed to a wheat field
- *electric current* as specific form of energy which is convenient for usage

Gore navedeni pojmovi imaju svoje specifične upotrebe, kao i pojmovi *electric plug / socket / switch / circuit* koji su svaki na specifičan i točno određeni način povezani s prijenosom, nastankom i opskrbljivanjem kućanstava električnom energijom.

Na jednak su način specifični i sljedeći pojmovi iz općega jezika: *electric guitar / chair / blanket / fence / shock / storm i slično*. Za razliku od *electric*, imamo i *acoustic guitar, wooden chair, cotton blanket, metal fence*.

Kod primjera *electric shock* i *electric effect* može se precizno definirati što oni podrazumijevaju i kakve posljedice imaju, što objašnjava zašto imenice *shock* i *effect* kolociraju s pridjevom *electric*.

No, vratimo se pojmu *electrical engineer* koji otežava problem, jer postoji jasna razlika između njega i, primjerice, *chemical engineer* ili *mechanical engineer* te se odnosi na specifično i uže polje djelovanja. Očito je da postoji analogija u rječtvorbi između pojnova *electrical – mechanical – chemical*. Moguće je da je ta analogija prema kojoj se dodaje nastavak *-al* i objašnjenje izbora *electrical* umjesto *electric*.

Tu analogiju potvrđuju i sljedeći primjeri:

- electrical / mechanical / thermal / optical form or energy
- electrical / physical / chemical attraction
- electrical / mechanical/ optical equipment.

Ipak, potrebno je navesti da je vrlo vjerojatno da ćemo u različitoj literaturi pronaći obje verzije: *electric appliances* i *electrical appliances*. Isto vrijedi i za mnoge druge primjere koje smo ovdje naveli iz rječnika.

Razlozi mogu biti različiti. Čini se vrlo vjerojatna varijanta koja kaže da je, s obzirom na to da je uporaba tih dvaju pridjeva doista nejasno određena, moguće da se s vremenom izbrisala jasna granica njihove upotrebe.

Ipak, ta činjenica ne smije obeshrabriti pokušaje pronalaženja pravilnosti njihove upotrebe, jer nas ti pokušaji primoravaju da dublje promotrimo jezične strukture i

detektiramo mehanizme kojima različiti jezici definiraju izvanjezičnu realnost, a to tada dovodi do neočekivanih zaključaka koji bacaju drukčije svjetlo na poimanje jezika, a mogu imati i praktičnu primjenu u poučavanju stranoga jezika.

ZAKLJUČAK

Poznato je da su različita kolokacijska ostvarenja karakteristična za pojedini jezik i stoga je vrlo bitno osvještavati studente u tom smjeru. Učenje novih riječi na taj način da im se odmah pridružuju ovjereni kolokati, omogućava studentima lakše pamćenje kolokacija, što znači da i olakšava njihovu primjenu. Vrlo je važno i dati prijevod kolokacija kako bi se uočile različitosti između jezika, jer ih ukazivanje na njih priprema na probleme koji se pojavljuju pri prevođenju kolokacija.

Navedeni primjeri samo su potvrđili da su kolokacije jezično specifične te da pojedinačna značenja primjera proizlaze ne samo iz kolokacijskih odnosa, već iz nespecificiranoga prototipnog značenja određenog pridjeva, koje postoji samo kao značenjski potencijal, a realizirati se može u raznim specificiranim značenjima onako kako to dopušta svaki pojedini kolokacijski odnos (Ivir, 1992-1993:185).

Ivir ovom teorijom potvrđuje da jezik nije zatvoren skup, već dopušta stvaranje novih kolokata kada govornik za to ima razloga, jer razlikuje prototipna značenja od kolokacija, što je bilo potkrijepljeno primjerima u ovome radu.

BIBLIOGRAFIJA

- Bartolić, Lj. (1991). *Tehnički rječnik brodogradnje, strojarstva i nuklearne tehnike*, Školska knjiga, Zagreb.
- Benson, M., E. Benson / Ilson (1986). *The BBI Combinatory Dictionary of English: A Guide to Word Combinations*, Amsterdam: John Benjamins.
- Firth, J.R. (1951). „*Modes of Meaning*”, Essays and Studies, 4, 118-49. Reprinted in J.R.Firth, Papers in Linguistics 1934-51, London: Oxford University Press, 1957, 190-215.
- Ivir, V. (1992- 1993). „*Kolokacije i leksičko značenje*”, Filologija, knjiga 20-21, 181-189, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

COLLOCATIONS AND THEIR USAGE: EXAMPLES TAKEN FROM TECHNICAL ENGLISH

SUMMARY

Interest for collocations from the linguistic point of view has given incentive to define that term precisely and try to explain why and how the meaning of a particular word changes in different collocations. According to Ivir, words have prototypal meaning potential which takes on the actual meaning in different collocations. In this paper this theory will be confirmed through examples in technical English, and special attention will be given to the adjectives electric / electrical and their collocations.

Key words: collocations, technical English

